

MUHULA WA PILI
KISWAHILI
KIDATO CHA NNE
KARATASI YA PILI
MUDA: SAA 2:30

JINA: ..... **SAHIHI:** .....

NAMBARI YA USAJILI: ..... **MKONDO:** .....

MAAGIZO; Jibu maswali yote.

Majibu yote yaandikwe katika nafasi zilizoachwa katika kijitabu hiki cha maswali.

SWALI	UPEO	ALAMA
1. UFAHAMU	15	
2. UFUPISHO	15	
3. MATUMIZI YA LUGHA	40	
4. ISIMU JAMII	10	
Jumia	80	

1. UFAHAMU(alama 15)

Soma kifungu kifuatacho kisha ujibu maswali yanayofuata.

Athari za muda mrefu za pombe hutapakaa baina ya uwezekano wa faida za kiafya kwa watumiaji wa viwango vya chini vya pombe hadi madhara makubwa katika hali ya matumizi mabaya ya pombe kwa muda mrefu.

Viwango vya juu vya matumizi ya pombe huhusiana na ongezeko la hatari ya kuendeleza ulevi, ugonjwa wa moyo, kutofyonza vyakula, ugonjwa sugu wa kongosho, ugonjwa wa ini kutokana na pombe, na kansa. Uharibifu kwa mfumo mkuu wa neva na mfumo wa neva za pembeni unaweza kusababishwa na matumizi ya kila mara ya pombe. Matumizi ya pombe kupita kiasi kwa muda mrefu yanaweza kuharibu takribani kila kiungo na mfumo katika mwili. Ubongo unaokua wa kijana aliye baleghe huwa hasa katika hatari kubwa ya kudhurika na sumu ya pombe.

Kihistoria, madaktari wametetea pombe kwa faida zake za kiafya na hivi karibuni kwa ajili ya uwezo wake wa kulinda watumiaji dhidi ya ugonjwa wa moyo. Kuna ushahidi wa faida kwa mishipa ya moyo inayotokana na kutumia kinywaji kimoja hadi viwili kwa siku, hata hivyo, faida za kiafya kutokana na unywaji pombe kwa wastani ni swali lenye utata. Shauku zimetolewa kuwa sawa na ilivyo katika sekta za dawa, wadau wa sekta ya pombe pia wamehusika katika kutilia chumvi faida za kiafya za pombe. Pombe inapaswa kuonekana kama dawa ya burudani yenye uwezo mkubwa wa kusababisha athari mbaya kwa afya na haipendekezwi kwa ulinzi wa moyo badala ya mbinu nyinginezo za salama na zilizothibitika za jadi kama vile lishe bora mazoezi na tiba.

Baadhi ya wataalamu wanadai kuwa faida za matumizi ya pombe ya wastani zinaweza kupitwa na ongezeko la hatari ikiwa ni pamoja na majeraha, vurugu, uharibifu wa mimba, aina fulani za saratani, ugonjwa wa kongosho na presha. Kwa vile faida bainifu za kiafya za matumizi ya pombe ya wastani ni ndogo kwa watu walio katika hatari ndogo ya kupata maradhi ya moyo, wataalamu wengine wanatahadharisha itumike kwa tahadhari kwa sababu ya uwezekano kwamba kupendekeza matumizi ya wastani ya pombe kunaweza kusababisha ongezeko la hatari ya matumizi mabaya ya pombe, hasa miongoni mwa vijana.

Madhara mabaya ya matumizi ya pombe kwa muda mrefu kupita kiasi ni sawa na yale yanaonekana katika vitulizi-hipnoti vingine (mbali na sumu kwa viungo ambayo hutatiza zaidi katika pombe). Athari za kujiondoa katika pombe na utegemezi hukaribia sana kufanana. Pombe cha kiwango wastani ina athari chanya na hasi kwa afya. Athari hasi ni pamoja na ongezeko la hatari ya magonjwa ya ini, saratani ya orofarinji, kansa ya umio na magonjwa wa kongosho. Kinyume na hayo, unywaji wastani wa pombe unaweza kuwa na athari za faida kwa gastritis na kolelithiasi. Matumizi sugu na mabaya ya pombe huwa na athari kubwa kwa afya mwili na akili. Unywaji sugu wa pombe kupita kiasi au utegemezi pombe, unaweza kusababisha uharibifu mpana wa viungo mbalimbali vya neva za ubongo, mfumo wa neva ugonjwa wa mishipa ya moyo, maradhi ya ini, na neoplamsi isiyopona.

Matatizo ya akili ambayo huhusishwa na ulevi ni pamoja na mfadhailo mkubwa, disthimia, mania, hipomania, tatizo la hofu, tatizo la wasiwasi wa kijumla, tatizo la tabia za mtu, skizofrenia, kujinyoga, upungufu wa mfumo wa utendekazi mwilini (kwa mfano kazi za kumbukumbu, hisia, kazi za uamuzi, uwezo wa kuona, mwendo na uwiano) na uharibifu wa ubongo, utegemezi wa pombe ni huhusishwa na shinikizo la damu, ugonjwa wa moyo na kiharusi cha iskemi, kansa ya mfumo wa upumuaji, mbali pia na saratani ya mfumo wa mlo, ini, kifua na ovari.

Unywaji kupita kiasi huhusishwa na ugonjwa wa ini, kama vile sairosi. Tafiti zimelewa wanaume na wanawake, vikundi vya umri mbalimbali na watu wa makundi mengi ya kijamii. Machapisho kwa sasa yanafikia jumla ya mamia huku tafiti zikiweza kuonyesha uwiano uliopo kati ya matumizi wastani ya pombe na afya ambayo labda yanaweza kuwa yalitokana na athari za manufaa ya maingiliano ya kijamii ambayo mara nyingi huambatana na matumizi ya pombe. Baadhi ya njia mahususi ambapo pombe huweza kuathiri afya mishipa ya moyo zimetafitiwa.

Maswali

- a. Yape makala haya mada faafu. (alama 1)

.....

- b. Eleza madhara yanayotokana na uharibifu wa mfumo mkuu wa neva za pembeni (alama 2)

.....

.....

.....

.....

- c. Eleza faida za matumizi ya pombe kwa mujibu wa kufungu. (alama 3)

.....

.....

.....

.....

- d. Mwandishi anapendekeza vipi kwa matumizi ya pombe ya kiwango cha wastani? (alama 3)

.....

.....

.....

.....

e. Matumizi sugu yana malipo yapi kulingana na madaktari. (alama 3)

.....

.....

.....

.....

f. Tafiti zilizofanywa zililenga jinsia ya kiume pekee. Thibitisha. (alama 1)

.....

.....

.....

.....

g. Eleza maana ya misamiati hii kulingana na taarifa (alama 2)

(i) wadau .....

(ii) aliye baleghe .....

SEHEMU B

2. UFUPISHO(alama15)

Soma makala yafuatayo kasha ujibu maswali yafuatayo

Lugha ndio msingi wa maandishi yote. Bila lugha hakuna maandishi. Kila jambo tufanyalo kuhusiana na lugha husitawisha ufahamu wetu wa mambo tusomayo. Mazoezi katika kuandika husitawisha ufahamu katika kusoma kwa sababu katika kuandika ni lazima kuyatumia maneno vizuri kuzungumuza na kuwasikiliza wengine wakizungumuza. Lugha tusomayo ni anina ya lugha ya masungumzo.

Kuna ujuzi mwingi katika kuzungumuza kama vile michezo ya kuigiza, hotuba, majadiliano na mazungumzo katika darasa. Haya yote husaidia katika uhodari wa matumizi ya lugha. Ujuzi wa kila siku utasaidia katika maendeleo ya kusoma na usitawi wa msamiati. Ikiwa mwanafunzi amemwona ndovu hasa, atakuwa amejua maana ya neno ndovu vizuri zaidi kuliko mwanafunzi ambaye hajawahi kumwona ndovu bali ameelezwa tu vile alivyo. Vilevile ujuzi wa kujionea sinema au michoro husaidia sana katika yaliyoandikwa. Ikiwa mwanafunzi ana huzuni au ana furaha, akiwa mgonjwa au amechoka an amefiwa, haya yote ni ujuzi . Wakati mwanafunzi asomapo juu ya mtu ambaye amepatikana na mambo kama hayo hana budi kufahamu zaidi.

Karibu elimu yote ulimwenguni huwa imeandikwa vitabuni. Hata hivyo, lugha zote hazina usitawi sawa kuhusu fasihi. Kwa bahati mbaya lugha nyingine hazijastawi sana na hazina vitabu vingi. Fauka ya hayp, karibu mambo yote yanayohusiana na elimu huweza kupatikana katika vitabu kwenye lugha nyingine.

Inabidi mwanafunzi asome vitabu au majarida juu ya sayansi au siasa au historia, lakini haimbidi kusoma tu juu taaluma fulani anayojifunza. Inafaa asome juu ya michezo, mambo, ya mashairi na juu ya mahali mbalimbali ili kupata ujuzi wa mambo mengi.

- a) Fupisha aya za kwanza mbili kwa kutumia maneno 65 (alama 10, 1 ya utiririko)

Matayarisho

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

b) Kwa kuzingatisha habari zote muhimu na bila kupoteza maana asilia, fupisha aya ya mwisho

(Maneno 30) (alama 5 , 1 ya utiririko)

Matayarisho

.....

.....

.....

.....

.....

SEHEMU C: MATUMIZI YA LUGHA NA SARUFI (alama 40)

(A) Andika sauti yenye sifa zifuatazo

(I) Sauti mwambatano ya midomo (alama 2)

(II) Andika neno lenye muundo ufuatao (alama 2)

Konsonanti+konsonanti+nusu irabu +konsonanti+irabu

B) Bainisha vishazi katika sentensi (alama 2)

Mwanafunzi huyo angelisoma sana, angelifaulu katika mtihani.

C) Tunga sentensi yenye muundo huu: (alama 2)

Nomino ya wingi, kivumishi kiradidi, kitenzi kishirikishi kikamilifu, chagizo cha Mahali

D) Tunga sentensi ukitumia neno 'zawadi' kama kitenzi (alama 2)

E)Andika upya katika wakati ujao hali ya mazoea (alama 2)

F)Taja vigezo viwili vya kuanisha viambishi (alama 2)

G)Changanua sentensi hii kwa kielelezo cha mstari

Gazeti hilo litasomwa na mwanafunzi (alama 2)

H)Ainisha viambishi (alama 2)

Wasoila

I)Tunga sentensi yenye vijenzi hivi (alama 1)

KN(RH+ S)+KT(t+V)

J)Eleza matumizi ya 'A' anganifu katika sentensi (Alama 3)

(I) Mlango wa chuma umenunuliwa.

(II) Msumeno wa kukatia ubao ni huu.

(III) Mwimbaji wa kwanza yu jukwaani sasa.

K)Andika katika udogo

Kiti hiki cha mwanamke huyu kimevunjika (alama 2)

L) Eleza matumizi ya koloni na koma katika sentensi (alama 1)

Nyanya alinunua vitu hivi: pilipili, parachichi, pipi na papai.

M) Geuza katika hali ya wingi

Seremala aliunda kasha kwa ubao na kumpa mtume (alama 2)

N) Taja dhana za kimaana mbili zilizo katika sentensi (alama 1)

Ningekuwa na hela ningenunua shamba.

O) Tunga sentensi venye kishazi tegemezi ambacho ni; (alama 2)

(I) Kielezi cha namna

ii) Kielelezi cha Mahali

(P) Ainisha sentensi hii kwa kuzingatia dhamira (alama 1)

Komesha mchezo huu kuanzia leo!

(Q) Onyesha kwa kutoa mifano miundo miwili ya nomino katika ngeli ya U- _ Zi (alama 2)

(R) Ainisha yambwa katika sentensi hii

Yaya alitumia kijiko kumpatia mtoto huyo mdogo chakula kitamu (alamu 3)

(S) Andika kitenzi katika kauli ulizopewa kisha ukitungie sentensi (alama 2)

(i) Kauli tendata

(ii) Kauli tendama

(T) Eleza maana mbili katika utungo huu (alama 2)

Fundi alimkatia Makaa utepe huo.

SEHEMU D: ISIMU JAMII(alama 10)

Soma makala haya kisha ujibu maswali;

Rafiki yako amezongwa na mambo magumu na anafikiria suluhu ni kujiua umepewa jukumu la kumshauri.

(a) Utatumia Lugha ya sajili gani? (Alama 2)

b)Fafanua sifa nane za kimtindo utakazomatumia ili kufanikisha mazungumuzo yako (alama 8)

MWISHO.